

УДК 338

Л. В. Марценюк,

д. е. н., професор, Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4121-8826>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.20.4

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ІНКЛЮЗИВНОЇ ЦІННОСТІ БІЗНЕСУ

L. Martseniuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Ukrainian State University of Science and Technologies

MODERN VIEW ON THE NEED TO FORM A SOCIALLY INCLUSIVE VALUE OF BUSINESS

У статті розглядається сучасне бачення формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу як важливого чинника соціально-економічного розвитку держави та її територіальних громад. Авторка наголошує, що у сучасних умовах війни, соціальної нестабільності та економічних викликів саме бізнес має відігравати роль не лише виробника товарів чи послуг, а й активного соціального інституту, здатного забезпечити рівні можливості для всіх верств населення. У роботі узагальнено підходи до розуміння інклюзивності як складової корпоративної соціальної відповідальності, обґрунтовано необхідність поєднання економічних, соціальних і морально-етичних принципів у діяльності підприємств. Особлива увага приділена важливості залучення осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, жінок, молоді та представників національних меншин до економічного й соціального життя суспільства.

Досліджено вітчизняний і зарубіжний досвід запровадження інклюзивних моделей бізнесу, а також охарактеризовано основні бар'єри та проблеми, що гальмують розвиток інклюзивної економіки в Україні. Запропоновано власну класифікацію видів інклюзії за суб'єктами, об'єктами, сферами та рівнями впливу, а також визначено можливі напрями її реалізації у різних галузях. Підкреслюється, що формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу сприяє підвищенню довіри населення до підприємництва, покращенню репутації компаній, зміцненню соціального капіталу громади й формуванню більш збалансованої системи розвитку суспільства.

Авторка обґрунтовує, що у сучасних реаліях соціально відповідальний бізнес стає катализатором сталого розвитку, а його інклюзивна стратегія має розглядатися як інвестиція у майбутнє — у людський капітал, довіру, інноваційність і єдність нації. Визначено ключові напрями подальших досліджень: розробка механізмів інтеграції принципів інклюзії у стратегії корпоративного управління, удосконалення нормативно-правової бази, створення освітніх і мотиваційних програм для бізнесу. Підсумовано, що побудова суспільно-інклюзивного бізнесу — це не лише питання гуманності, а й стратегічна передумова конкурентоспроможності України у глобальному просторі.

The article presents a modern view on the formation of the socially inclusive value of business as a key factor in the socio-economic development of the state and its local communities. The author emphasizes that in the current context of war, social instability, and economic challenges, business must act not only as a producer of goods and services but also as an active social institution ensuring equal opportunities for all members of society. The study summarizes various scientific approaches to understanding inclusiveness as a component of corporate social responsibility and substantiates the need to combine economic, social, and ethical principles in business activity. Particular attention is paid to the inclusion of people with disabilities, war veterans, internally displaced persons, women, youth, and national minorities in the country's economic and social life.

The paper analyzes domestic and international experience in implementing inclusive business models and highlights the main barriers that hinder the development of an inclusive economy in Ukraine. The author proposes a classification of inclusion types according to subjects, objects, spheres, and levels of influence, identifying potential mechanisms for their implementation across sectors. It is emphasized that the development of socially inclusive business values strengthens public trust in entrepreneurship, improves corporate reputation, enhances community social capital, and supports a more balanced and sustainable development of society.

The author argues that socially responsible business today serves as a catalyst for sustainable development, and its inclusive strategy should be viewed as an investment in the future — in human capital, trust, innovation, and national unity. Key areas for further research include developing mechanisms for integrating inclusion principles into corporate governance strategies, improving the regulatory framework, and establishing educational and motivational programs for businesses. The article concludes that the construction of a socially inclusive business model is not merely a humanitarian issue but a strategic condition for Ukraine's competitiveness in the global economic and social landscape.

Ключові слова: суспільно-інклюзивна цінність, соціальні інновації, сталий розвиток, інклюзивне зростання, соціальна відповідальність бізнесу, корпоративна етика, соціальне підприємництво, інклюзивна економіка, територіальні громади, людський капітал.

Key words: socially inclusive value, social innovations, sustainable development, inclusive growth, corporate social responsibility, business ethics, social entrepreneurship, inclusive economy, local communities, human capital.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний світ сьогодні, як і безумовно, в попередні століття та навіть тисячоліття є різноманітним. При чому, якщо мова йде про суспільство, то кожен його член є окремим індивідумом, з власними характеристиками, потребами тощо. Тобто, ми хочемо сказати, що з одного боку, кожен з нас різний, з власними поглядами, вподобаннями, потребами (які змінюються впродовж життя), а з іншого боку, кожен з нас хоче отримувати такі ж блага, як й інші (по міншій мірі не гірші, ніж у інших), а також мати рівний доступ з усіма членами суспільства до всіх благ цивілізації, починаючи від реалізації права на освіту до, наприклад, відвідування екзотичного острова. В зв'язку з цим, вважаємо, що суб'єкти господарювання, які працюють в різних сферах, повинні розуміти, що кожен член суспільства різний, але разом з тим, кожна людина хоче отримувати ті чи інші продукти чи послуги різних суб'єктів господарювання, незалежно від національності, статі, стану здоров'я та інших характеристик, що можуть відрізняти їх від інших, тож суб'єктам господарювання задля власного високго іміджу, задля підвищення конкурентос-

проможності та отримання інших переваг варто бути соціально відповідальними під час ведення бізнесу, бути суспільно-інклюзивними, враховувати потреби різних членів суспільства, орієнтуючись не тільки на отримання максимальної фінансової вигоди для власного бізнесу, а й пам'ятати про потреби споживача.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

В останні роки знаходимо достатню кількість наукових публікацій, присвячених необхідності запровадження принципів сталого розвитку в роботу підприємств різних галузей, багато вчених акцентують увагу на необхідності ведення соціально відповідального бізнесу та наголошують на запровадженні інклюзивних моделей розвитку та ведення бізнесу. Розглянемо деякі з них. Так, науковиця О. Микитюк слушно зауважує, що внаслідок воєнних дій в Україні, кількість вразливих категорій осіб зростає, а отже бізнес повинен на це звертати увагу в своїй діяльності, аби усі члени суспільства могли бути максимально залучені в усі процеси, що відбуваються навколо, щоб вони були і економічно, і соціально залучені [1]. Авторка акцентує окрему увагу на необхідності забезпечення соціальної безпеки підприємства, яка дозволить зберегти трудовий потенціал (се-

ред дієвих напрямів побудови згуртованого та продуктивно працюючого колективу авторка наполягає на необхідності створення гідних та зручних умов праці, налагодження діалогу між парцівниками, в тому числі за участі психологів, які можуть допомогти адаптуватися людям з особливими потребами почувати себе комфортно в колективі, а з іншого боку, забезпечити комфортне перебування та спілкування та взаємодію і здоровим людям, адже вони повинні мати хоча б мінімальні знання яким чином ефективно співпрацювати в команді з особами з інвалідністю, наприклад).

На думку І. Серікова, інклюзія — це створення такого середовища, в якому є можливості для залучення до різних процесів різних категорій населення. При цьому, він зауважує, що більшість сучасних підприємств ще не готові до впровадження інклюзивного середовища, вони потребують інтенсивного навчання через тренінги та інші форми навчання [2].

В наступному дослідженні слушно зауважено, що в Україні поки що частка осіб з інвалідністю в загальній структурі працюючих критично мала. Це пов'язано із небажанням власників бізнесу мати додаткові клопоти з обладнанням робочого місця, зручного для осіб з особливими потребами, до зміни морального кодексу та поведінки в колективі, з необхідністю надавати гнучкий графік та з іншими додатковими активностями, які власник бізнесу часто не бажає робити. Разом з тим, як вказує авторка дослідження, маємо позитивний досвід інших країн в досліджуваному контексті, а саме: в багатьох країнах держава підтримує та надає спеціальні вказівки підприємствам щодо необхідності працевлаштування осіб з інвалідністю [3].

У наступному дослідженні науковці приділили увагу напрямам надання справедливого доступу до освіти та працевлаштування осіб з інвалідністю, вони пропонують у ЗВО організувати спеціальні групи для таких осіб (на нашу думку, цілі групи за якоюсь спеціальністю навчання можуть і не набиратися в повному обсязі, тож особи з інвалідністю можуть вчитися і у загальних студентських групах, але, на наш погляд, доцільно, щоб в ЗВО працювали так звані "куратори", які б допомагали особам з інвалідністю, які навчаються, у вирішенні тих чи інших питань), допомагати з працевлаштуванням через відповідні договори з працевлаштуваннями [4].

В науковій статті [5] наголошено на необхідності дотримання принципів сталого розвит-

ку підприємств, незалежно від форми їх власності, автори наголошують на тому, що приватні підприємства повинні бути соціально орієнтованими та дотримуватися гендерного паритету та організувати робочі місця й для осіб з інвалідністю для формування збалансованого колективу, який здатен з одного боку, виконувати важливі інноваційні рішення, які стоять перед підприємством, а з іншого боку, бути при цьому згуртованим та інклюзивним.

Грунтовне дослідження провели авторки у праці [6], де представлений розроблений ними механізм побудови безбар'єрного середовища, який включає безбар'єрний доступ осіб з інвалідністю до різного роду послуг: і освітніх, і транспортних, і до науки, і до водіння автомобіля, і до цифрових, і до інформаційних, і до психологічних послуг тощо. Ясно, що для комплексного забезпечення вказаних цілей повинні бути задіяні максимальна кількість учасників, представники влади, бізнесу та інших структур, здатний позитивно вплинути на розвиток безбар'єрного середовища в Україні.

Важливим аспектом є забезпечення доступності осіб з інвалідністю до транспортних послуг різними видами транспорту, до пересування як такого у повсякденному житті та у туризмі. Поки що спостерігаємо облаштування відповідних місць лише у великих містах України, сподіваємося, що програми розвитку міст та регіонів включатимуть витрати на облаштування місць доступності осіб з інвалідністю до транспортних послуг [7—9].

І хоча метою даного дослідження не є аналіз чи розробка рекомендацій стосовно недопущення такого ганебного поняття як домашнє насильство, ми б хотіли пару слів написати в даному дослідженні і про це, адже, на нашу думку, саме особи з інвалідністю часто стають об'єктом домашнього насильства. При чому це поняття дуже широке, від образ особи з інвалідністю до обмеження її виходу на вулицю, наприклад, до обмеження в економічній спроможності, негативного впливу від близьких осіб на родичів з інвалідністю. На наш погляд, не тільки бізнес повинен бути готовий до прийняття на роботу осіб з інвалідністю або не тільки університети повинні бути готові до навчання таких осіб, а й відповідні соціальні органи та небайдужі громадяни повинні знати та помічати та усувати негаразди у впливі інших осіб (часто — родичів) на осіб з інвалідністю, які можуть заборонити їм отримувати послуги, які

доступні іншим здоровим особам — від навчання до працевлаштування та туризму і так далі. Ми хочемо зауважити, що проблема інклюзії вона дуже широка та охоплює багато сфер людського існування, і в кожній з цих сфер повинні бути небайдужі та соціально відповідальні люди, які допоможуть особам з інвалідністю реалізувати свої права. Логіка проста — аби бізнес прийняв на роботу особу з інвалідністю, цій особі родичі повинні дозволити чи допомогти їй працевлаштуватися, а не заборонити їй це. Деякі рекомендації стосовно недопущення домашнього насильства, в тому числі й по відношенню до осіб з інвалідністю знаходимо у працях [10; 11],

Ми згодні з думкою науковців [12], які пишуть, що саме соціально відповідальне ставлення представників бізнесу може знизити соціальну напругу в суспільстві, яка останнім часом є дуже високою. Якщо репутація підприємства є важливим аспектом для власників, то вони однозначно займатимуться таким аспектом, як подолання соціальної нерівності, а в разі нестачі власних ресурсів для цього, залучатимуть допомогу сторонніх організацій, волонтерів тощо.

Поки що стереотипи в нашому суспільстві доволі усталені, які заважають в певній мірі розвиватися усім верствам населення гармонійно (мова йде не тільки про осіб з інвалідністю, а й про неможливість жінок займати певні посади, про складність отримання першого робочого місця молоддю саме за фахом, про нацменшини), тож потрібна потужна інформаційна державна кампанія, спрямована на руйнування стереотипів, на наголошенні на тому, що всі мають рівні права та повинні мати рівні можливості у доступі до різного роду ресурсів, послуг тощо [13].

Серед принципів інклюзивної політики підприємства, окрім фізичної та духовної доступності, науковець І. Серіков говорить про виробничу демократію, і на наш погляд, це дуже важливо, бути сучасним менеджерам саме демократичними, не лякатися запроваджувати інновації, прислуховуватися до потреб суспільства та орієнтуватися на них, безумовно, паралельно намагаючись досягти поставленої мети самого підприємства [2].

Про важливість створення інклюзивної економіки, яка передбачає високу залученість до процесів розвитку, рівність можливостей та справедливості до розподілу благ наголошують науковці у дослідженні [14]. При цьому за трактуванням Міжнародного валютного фонду,

інклюзивна економіка, це така, яка створює можливості для усіх верств населення та забезпечує розподіл плодів як матеріального, так і нематеріального плану серед членів суспільства [15].

Вважаємо дуже слушною думку науковиці І. Сновидович, яка акцентує увагу на тому, що сучасний менеджер повинен мати розвинений емоційний інтелект, він повинен не тільки орієнтуватися в економічних та управлінських питаннях, а й бути гарним психологом, вміти мотивувати колектив, вміти його згуртовувати [22].

У дослідженні вченого В. Кльоби вказано, що кількість ініціатив в ІТ-сфері в останні роки значно зростає, є позитивна тенденція до збільшення кількості сайтів для людей з особливими потребами [16]. Разом з тим, відкритою залишається проблема фінансового забезпечення осіб з інвалідністю в контексті забезпечення них сучасною комп'ютерною технікою та програмними засобами, а також організація відповідних навчальних курсів для них.

Про проблеми та перспективи інклюзивної роботи в агропромисловому комплексі знаходимо ґрунтовну працю науковців [17]. Вони зауважують увагу на тому, що на жаль, поки що зазвичай при формуванні місцевих бюджетів більшу увагу приділяють кількісним показникам, а не якісним аспектам фінансування тих чи інших напрямів розвитку. Науковці рекомендують приватним підприємцям в сфері агропромислового комплексу зосередитися на етичному та відповідальному маркетингу, який буде спрямований на тих споживачів, яким важливо не лише якість продукції, а й етичні аспекти її виробництва.

Саме соціальне підприємництво здатне досягти у довгостроковій перспективі досягнення такої важливої цілі як підвищення якості життя населення, адже цієї цілі можливо досягти тільки комплексно, сумісними зусиллями бізнесів різних галузей [18].

Соціально відповідальне підприємництво може ефективно допомогти ветеранам успішно інтегруватися в цивільне життя. Для цього потрібен комплексний підхід — від підтримки соціальних проєктів державою до менторських психологічних програм [19]. Обмін ресурсами та досвідом між підприємствами, які вже є інклюзивними і тими, хто має бажання стати інклюзивними, є дуже важливими.

Разом з тим, потрібно зауважити, що внаслідок війни кількість осіб з особливими потре-

Таблиця 1. Види інклюзії та їх реалізація в Україні

Критерій	Вид інклюзії	Приклади об'єктів / суб'єктів	Можливість реалізації в Україні	Можливі труднощі
За суб'єктами	Освітня	Учні з особливими потребами	Реалізується через інклюзивні класи, індивідуальні програми, дистанційне навчання, дуальну освіту	Недостатнє фінансування, нестача підготовлених педагогів (кураторів), відсутність навчального матеріалу, орієнтованого саме на осіб з інвалідністю
	Соціокультурна	Представники нацменшин, мігранти	Частково реалізується (громадські організації, культурні центри)	Дискримінація, упередження в суспільстві, протести
	Економічна	Люди з інвалідністю, малозабезпечені	Можлива через програми зайнятості та пільги	Відсутність доступного робочого середовища, низька мотивація роботодавців вкладати кошти в організації робочих місць для людей з особливими потребами
	Цифрова	Люди в селах, старші покоління	Частково реалізується (освітні програми, «Дія»)	Цифровий розрив, низький рівень цифрової грамотності, відсутність доступних курсів підвищення рівня знань в цифровому середовищі для різних верств населення
За об'єктами	Люди з інвалідністю	Фізичні, сенсорні, ментальні порушення	Поступово розвивається (пандуси, адаптовані матеріали)	Бар'єрність інфраструктури, нестача ресурсів на масштабне оновлення інфраструктури
	Люди похилого віку	Пенсіонери	Реалізується через соціальні програми	Недостатня увага держави, низький рівень цифрових навичок, відсутність достатньої кількості соціальних працівників
	Біженці, переселенці	ВПО з зони бойових дій	Активно реалізується	Проблеми з житлом, інтеграцією в громади, проблеми з пошуком роботи саме кваліфікації ВПО
	Жінки та інші дискриміновані групи	Жінки, ЛГБТ+, нацменшини	Частково реалізується (антидискримінаційні закони)	Суспільні стереотипи, політичні ризики, можливі протести
За сферою	Освітня	Доступ до шкіл і університетів	Впроваджується (інклюзивна освіта)	Брак ресурсів, нерівномірність по регіонах, відсутність навчального матеріалу та педагогів для роботи з особливими дітьми
	Соціальна	Участь у громадському житті	Можлива через програми громад	Пасивність населення, упередження, що особи з інвалідністю не зможуть приймати активну участь в житті суспільства
	Економічна	Зайнятість, бізнес	Доступні окремі програми підтримки	Тіньова економіка, низька квота для інвалідів
	Політична	Участь у виборах, представництво	Гарантовано законодавчо	Реальні бар'єри для участі (фінансові, соціальні)
	Медична	Доступ до медицини	Частково реалізується (реформи)	Нерівний доступ у містах і селах, воєнний стан
	Культурна	Доступ до мистецтва, культури	Активно підтримується (фестивалі, проекти)	Брак фінансування культури
За рівнем	Індивідуальна	Особиста участь	Легко реалізується за підтримки сім'ї/соціуму	Відсутність мотивації або підтримки внаслідок низької самооцінки
	Інституційна	Школи, університети, підприємства	Реалізується частково	Недостатня підготовка закладів приймати осіб з інвалідністю
	Державна	Закони, програми	В Україні активно впроваджуються	Відставання у виконанні на практиці
	Глобальна	Міжнародні ініціативи	Є співпраця з ЄС, ООН	Висока залежність від фінансування донорів
За ступенем	Повна	Повноцінна участь у суспільстві	Тривала перспектива	Високі витрати, поступова зміна менталітету
	Часткова	Участь в окремих сферах	Вже існує	Обмежений ефект
	Формальна	Закони без практики	Часто трапляється	Відсутність контролю виконання
	Реальна	Практичне включення	Поступово формується	Високі потреби у фінансах та людських ресурсах

Джерело: узагальнено автором на підставі [4—8; 12—17; 21].

бами зростає, а отже проблематика побудови соціально відповідального бізнесу набуває все більшої актуальності, тож є необхідність проаналізувати дослідження вітчизняних вче-

них та розробити власні практичні рекомендації для представників бізнесу та влади, які планують стати ще більше соціально орієнтованими.

Таблиця 2. Характеристика етапів реалізації Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні

Етап реалізації	Період	Основні заходи
I	2024-2026 роки	<p>Оновлення законодавчої бази у сфері інклюзивної освіти та спеціального навчання з урахуванням сучасних міжнародних стандартів і потреб здобувачів освіти з урахуванням євроінтеграційних настроїв України; створення сучасної системи моніторингу розвитку інклюзивного навчання (з обрахуванням реальних достовірних показників), що дозволить регулярно оцінювати якість освітніх послуг, виявляти проблеми та приймати ефективні управлінські рішення;</p> <p>посилення ресурсного забезпечення освітніх закладів – збільшення фінансування, підготовка кваліфікованих кадрів, оновлення матеріально-технічної бази, а також налагодження тісної співпраці між державними структурами, місцевими органами влади та навчальними закладами (цей пункт потребує потужної фінансової підтримки зацікавлених сторін – в першу чергу, держави);</p> <p>проведення масштабної інформаційної кампанії серед громадськості за участі українських і міжнародних партнерів для популяризації інклюзивного підходу, формування позитивного ставлення до дітей і дорослих з особливими освітніми потребами (формування з дитячого садочку позитивного настрою у дітей по відношенню до осіб з інвалідністю);</p> <p>організація системи професійного розвитку педагогів, спрямованої на підвищення їхньої компетентності у сфері інклюзивної освіти, адаптації методик викладання до потреб кожного учня (можливо, є сенс пройти стажування у закордонних колег, які мають позитивні результати в даному напрямі);</p> <p>раціональне використання потенціалу спеціальних навчальних закладів, які можуть стати методичними центрами підтримки інклюзивного навчання в регіонах;</p> <p>покращення доступності освітнього середовища – усунення фізичних, інформаційних і комунікаційних бар'єрів, створення безпечних, комфортних і дружніх умов для всіх учасників освітнього процесу (потужна інформаційна політика, навчання користування спеціальними програмами осіб, які цього потребують);</p> <p>запровадження системи комплексної оцінки потреб здобувачів освіти, щоб визначити необхідність додаткових послуг, технічних засобів чи індивідуальної підтримки.</p>
II	2027-2029 роки	<p>Оптимізація державних механізмів підтримки осіб з особливими освітніми потребами на основі аналізу фактичних даних з освітніх закладів, забезпечення адресного та справедливого розподілу ресурсів (комплексна підтримка освітніх закладів невеликих міст та сіл);</p> <p>розвиток ефективної комунікаційної політики щодо інклюзивного навчання, з урахуванням думки громадськості, залучення батьківських, молодіжних і громадських організацій до обговорення та ухвалення рішень;</p> <p>створення програм перекваліфікації та професійного навчання для осіб з інвалідністю чи іншими особливими освітніми потребами, у тому числі ветеранів війни, щоб забезпечити їм реальні можливості працевлаштування (укладання угод між закладами освіти та представниками бізнесу);</p> <p>проведення регулярної аналітичної оцінки ефективності роботи органів влади різних рівнів щодо виконання цілей Національної стратегії, виявлення недоліків та формування нових управлінських рішень;</p> <p>формування стратегічного бачення розвитку інклюзивної освіти до 2040 року, визначення довгострокових пріоритетів, очікуваних результатів та механізмів їх реалізації в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграції України (з визначенням конкретних термінів виконання та конкретних виконавців запланованих заходів).</p>

Джерело: сформовано авторкою на підставі [22].

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення досліджень деяких вітчизняних науковців (на підставі випадкової вибірки за декілька останніх років) в сфері формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу задля підсилення важливості даного напрямку розвитку суспільства в наукових колах, окреслення проблем та перспектив побудови інклюзивного бізнесу в різних галузях України (на підставі відкритих наукових

джерел в мережі Інтернет та з власних досліджень автора).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Підприємці сучасного типу орієнтуються не лише на отримання власного надприбутку, а й розуміють про необхідність ощадливого використання ресурсів, про впровадження ощадливих технологій, про необхідність робити щось

корисне для суспільства, як нинішнього покоління, так і для майбутніх поколінь. Для реалізації корисних мотивів по відношенню до суспільства у бізнеса можуть бути безліч засобів та інструментів, а також проявів — від залучення до роботи осіб з інвалідністю та зі створенням для них гідних умов праці до підтримки традицій або організацію екологічно чистого виробництва тощо. За бажанням можна розібратися, що саме можна зробити корисного суспільству саме в тій галузі, в якій працює підприємство. Безумовно, форми прояву соціальної відповідальності проявлятимуться по-різному та вимагатимуть різних фінансових витрат (наприклад, важко порівняти створення освітньої платформи для осіб з інвалідністю та обладнання залізничного вокзалу з точки зору фінансових вкладень, але за позитивним впливом і в освіті, і в транспортних послугах вони є майже рівнозначними, адже особи з інвалідністю потребують і навчання, і пересування, і відвідування культурних та розважальних місць та інше).

В червні 2024 року Кабінетом міністрів України було схвалено важливий в сфері інклюзії документ — Національну стратегію розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року. Ця Стратегія спирається на постулати Загальної декларації прав ООН, яка була прийнята ще у 1948 році, де йде мова про доступну та безкоштовну можливість отримання освіти для кожного, незалежно від індивідуальних особливостей. Стратегія спрямована на надання особам з особливими освітніми проблемами можливості вчитися, на співпрацю освітніх установ та працевлаштування, які забезпечуватимуть осіб з особливими потребами робочим місцем, а також формуванню у свідомості кожного члена суспільства думки, що хоча ми всі різні, але ж ми все одно маємо в чомусь однакові бажання та потреби та повинні мати рівний доступ до ресурсів. Важливо, що в Стратегії окреслено показники, за якими періодично буде вимірюватися рівень інклюзії в суспільстві. Також особливу увагу приділено фінансуванню даної ініціативи, а також масштабному підвищенню кваліфікації педагогів, які працюватимуть з особами з особливими освітніми потребами.

У відкритому доступі ми знайшли декілька успішних прикладів функціонування соціально спрямованих підприємств, в основному, вони розташовані в Києві та на Західній Україні, їх діяльність — це, в основному ресторани та пizzerії та магазини вживаного одягу [20].

На наш погляд, поки що мережа підприємств, які реально впроваджують принципи

соціальної відповідальності занадто мала для такої великої країни, як Україна.

Аналіз наведених у таблиці видів інклюзії свідчить, що процес упровадження інклюзивних підходів у суспільно-економічний простір має багатовимірний характер і охоплює різні рівні — від індивідуального до системного. Кожен тип інклюзії (соціальна, освітня, економічна, культурна, цифрова, політична тощо) виконує власну функцію, але всі вони взаємопов'язані між собою та спільно формують основу для створення рівних можливостей у суспільстві. Найбільш перспективними для України є соціальна та економічна інклюзії, адже саме вони безпосередньо впливають на зниження нерівності, розвиток місцевого бізнесу, підвищення зайнятості та соціальну інтеграцію вразливих груп населення. Разом із тим, ефективність реалізації інклюзії значною мірою залежить від рівня державної підтримки, участі громадських організацій та сприйняття суспільством цінностей рівності й недискримінації.

В таблиці 2 окреслено основні заходи реалізації Стратегії.

Водночас у процесі впровадження інклюзії в Україні зберігаються суттєві бар'єри — фінансові, організаційні, правові та ментальні. У більшості громад бракує цілісної стратегії інклюзивного розвитку, системи навчання кадрів та дієвих механізмів координації між державним, приватним і громадським секторами. Це свідчить про потребу у комплексному підході, що поєднує реформування законодавства, підвищення соціальної обізнаності та створення стимулів для бізнесу, який впроваджує інклюзивні принципи. Таким чином, узагальнені у таблиці дані підтверджують, що інклюзія не є окремим напрямом соціальної політики, а виступає системним чинником модернізації суспільства та передумовою сталого розвитку територіальних громад України.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У ході проведеного дослідження встановлено, що формування суспільно-інклюзивної цінності бізнесу є невід'ємною складовою сучасної соціально-економічної політики держави та базовою умовою сталого розвитку територіальних громад. Соціально відповідальний бізнес, який впроваджує інклюзивні принципи у свою діяльність, не лише сприяє економічній стабільності, але й забезпечує інтеграцію враз-

ливих груп населення, формує довіру до підприємництва та підсилює соціальну згуртованість суспільства. Таким чином, інклюзія виступає не просто соціальним трендом, а важливим стратегічним інструментом забезпечення балансу між економічним зростанням та суспільним добробутом. Суспільство чекає соціально орієнтованого бізнесу та готово його підтримувати.

Визначено, що на сучасному етапі розвитку української економіки основними викликами залишаються обмежене розуміння сутності інклюзії у бізнес-середовищі, відсутність ефективних державних механізмів підтримки соціального підприємництва та недостатня мотивація компаній до впровадження інклюзивних практик. Подолання цих бар'єрів вимагає системної взаємодії між державою, бізнесом, громадськими організаціями та освітніми інституціями. Важливим завданням стає створення умов, за яких інклюзивні ініціативи будуть не лише морально схвалюваними, але й економічно вигідними для бізнесу, що дозволить розширити їхній вплив на суспільний розвиток. Затвердження Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні є, безумовно, важливим моментом в житті українського суспільства, разом з тим, дуже важливо, аби усі причетні особи та організації, представники влади та бізнесу акумулювали свої зусилля на виконання запланованих в Стратегії заходів, аби вони не залишилися лише на папері, та зробити усе можливе, аби людям з різними можливостями (в плані фінансів, здоров'я та інших факторів) були рівно доступні усі, необхідні для нормального повноцінного життя, ресурси.

Перспективи подальших досліджень можуть бути доволі широкими і полягають у розробленні комплексної моделі оцінювання рівня інклюзивності бізнесу, визначенні ефективних індикаторів її впливу на соціально-економічний стан громад, а також в аналізі кращих міжнародних практик адаптації інклюзивних підходів у корпоративному управлінні. Доцільним напрямом подальших наукових пошуків є дослідження цифрових технологій як каталізаторів інклюзії, вивчення можливостей публічно-приватного партнерства у цій сфері та розробка освітніх програм для формування інклюзивного мислення серед підприємців і керівників компаній. Реалізація зазначених напрямів сприятиме поглибленню теоретичного розуміння феномену інклюзивного бізнесу та зміцненню його практичної ролі у трансформації українського суспільства.

Література:

1. Микитюк О. Інклюзивні моделі соціальної безпеки підприємства в Україні. Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: зб. наук. пр. XXI (XXXIII) Міжнар. наук.-практ. конф., 17—18 квітня. 2025р. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025. 122 с. С.6-8. URL: <https://istc-proc.kpi.ua/issue/view/19315>

2. Серіков І. Дефініція інклюзивної політики підприємства. Інклюзивна економіка. 2025. № 2 (08). С. 81—86. URL: DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.8-11

3. Бела О. Інклюзія людей з інвалідністю та ВПО як напрям розвитку соціальної відповідальності українського бізнесу в сучасних реаліях. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2025. № 89. С. 277—289. URL: DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330750>

4. Галицький О. М., Гришова Р. В. Державна політика соціалізації осіб з інвалідністю в контексті розвитку інформаційних технологій. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 22. С. 126—130. URL: DOI: [10.32702/2306-6814.2018.22.126](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2018.22.126)

5. Марценюк Л.В., Тараненко А.С. Моделювання сталого розвитку приватних індустріальних підприємств. Агросвіт. 2025. № 6, С. 47—55. DOI: [10.32702/2306-6792.2025.6.47](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.47) URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/5911/5970>

6. Марценюк Л.В., Наливайко Л.Р. "Безбар'єрна Україна": проблеми та перспективи. № 4 (2023). Нове українське право. С. 82—93. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.11> URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/516/467>

7. Марценюк Л.В., Файфер С.М. Створення безбар'єрного доступу маломобільних груп населення до транспортних об'єктів. Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 28 лют. 2023 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. 604 с. С. 77—80.

8. Марценюк Л.В., Шніпов, В. Напрями сталого розвитку залізничного транспорту України. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 2. С. 153—163. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-153-163>

9. Марценюк Л.В., Сидорчук А.О. Напрями реалізації цілей сталого розвитку України на залізничному транспорті та їх адаптація до умов воєнного стану. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 16. С. 88—97. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.16.88>

URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4362/4397>

10. Марценюк А.В., Проценко О.В. Удосконалення сутності поняття "домашнє насильство". Науковий вісник ДДУВС. 2023. № 2. С. 203—209. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/08/2/NV_2-2023-203-209.pdf

11. Марценюк А.В., Проценко О.В. Боротьба з домашнім насильством: проблеми теорії та практики в Україні. Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ. 2024. № 3. С. 117—127. URL: <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-3-15>

12. Продіус О.І., Нейков С.О., Славенко Є.А. Соціальне підприємництво та його роль в умовах інклюзивного економічного розвитку. Економіка: реалії часу. Одеса, 2024. № 4 (74). С. 81—88.

13. Гайдаєнко Н., Рашидов С. Проблеми та перспективи розвитку інклюзивної освіти в умовах реформування освітньої галузі України. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2021. 3 (102). С. 85—94. URL: DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-85-94>

14. Цимбалюк І. О. Інклюзивна економіка: шлях до соціальної рівності та економічного розвитку [Текст]: монографія / Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Володимирівна Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. 320 с.

15. Anand R. et al. Inclusive Growth: Measurement and Determinants. IMF Working Paper. May 2013. P.3. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf>

16. Кльоба В.А. Теоретичні засади інклюзивного розвитку іт-індустрії в світі та в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 2. С. 202—209. URL: DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.202>

17. Федірець О.В., Зось-Кіор М.В., Гнатенко І.А. Корпоративна соціальна відповідальність в механізмі інклюзивної трансформації суб'єктів агропродовольчої сфери в умовах управління змінами та цифрового маркетингу. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 16. С. 7—14. URL: DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.16.7>

18. Прушківська Е., Лазнева І., Чкан, О. Роль інклюзії соціального бізнесу в забезпеченні стійкого розвитку територіальних громад. Економічний простір. 2025. № 199. С. 255—261.

19. Skrylnyk A. Перспективи розвитку інклюзивного підприємництва для демобілізованих військовослужбовців в Україні. Економіка і регіон Economics and Region. 2024. № 3

(94). С. 171—178. URL: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3496](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3496)

20. Цимбалюк І. Соціальне підприємництво: що це, ідеї та приклади. <https://rates.fm/ua-uk/state-and-business/socialne-pidpriyemnictvo/>

21. Марценюк А.В., Наливайко Л.Р. Права жінок та гендерна рівність в Україні: проблеми теорії та практики. Приватне та публічне право. 2022. № 1. С. 61—66. URL: DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.11>

22. Сновидович І. Г. Інклюзивність та управлінські компетенції як стратегічна перевага в управлінні персоналом. ГЕВ. Т.: ТНТУ, 2025. Том 93. № 2. С. 160—171.

23. Про схвалення Національної стратегії розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації на 2024—2026 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text>

References:

1. Mykytiuk, O. (2025), "Inclusive models of social security of enterprises in Ukraine", *Mizhnarodne naukovo-tekhniche spivrobotnytstvo: pryntsypy, mekhanizmy, efektyvnist'*: zb. nauk. pr. XXI (XXXIII) Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [International scientific and technical cooperation: principles, mechanisms, effectiveness: collection of scientific proceedings of XXI (XXXIII) International scientific and practical conference.], KPI im. Ihoria Sikors'koho, Kyiv, Ukraine, pp. 6-8, available at: <https://istc-proc.kpi.ua/issue/view/19315> (Accessed 05 Oct 2025).

2. Serikov, I. (2025), "Definition of inclusive enterprise policy", *Inkliuzivna ekonomika*, vol. 2 (08), pp. 81—86. DOI: https://doi.org/10.32782/inclusive_economics.8-11

3. Bela, O. (2025), "Inclusion of people with disabilities and idps as a direction of development of social responsibility of ukrainian business in modern realities", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 89, pp. 277—289. DOI: <https://doi.org/10.18664/btie.89.330750>

4. Halytskyi, O. and Gryshova, R. (2018), "State policy of socialization of persons with disabilities in the context of information technology development", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 126—130. DOI: [10.32702/2306-6814.2018.22.126](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2018.22.126)

5. Martseniuk, L.V. and Taranenko, A.S. (2025), "Modeling the sustainable development of private industrial enterprises", *Ahrosvit*, vol.6, pp. 47-55, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/5911/5970> (Accessed 05 Oct 2025). DOI: [10.32702/2306-6792.2025.6.47](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.47)

6. Martseniuk, L.V., and Nalyvajko, L.R. (2023), "Barrier-free Ukraine": problems and prospects", *Nove ukrainske parvo*, vol. 4, pp. 82–93, available at: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/516/467> (Accessed 05 Oct 2025). <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.11>
7. Martseniuk, L.V. and Faifer, S.M. (2023), "Creation of barrier-free access to transport facilities for people with limited mobility", *Verkhovenstvo prava: doktryna i praktyka v umovakh suchasnykh svitovykh vyklykiv. Zbirka dopovidej na Mizhnarodnij j konferentsii [The rule of law: doctrine and practice in the context of modern world challenges. Conference Proceedings of the International Conference]*, Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine, pp. 77–80.
8. Martseniuk, L.V. and Shnipov, V. (2024), "Directions of sustainable development of railway transport of Ukraine", *Naukovyj visnyk Dniprov's'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 2, pp. 153–163. DOI: 10.31733/2078-3566-2024-2-153-163
9. Martseniuk, L.V. and Sydoruk, A.O. (2024), "Directions for the implementation of the goals of sustainable development of Ukraine in railway transport and adaptation of these goals to the conditions of martial law", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 88–97, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/invest-plan/article/view/4362/4397> (Accessed 05 Oct 2025). DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.16.88>
10. Martseniuk, L.V. and Protsenko, O.V. (2023), "Improving the essence of the concept of "domestic violence", *Naukovyj visnyk DDUVS*, vol. 2, pp. 203–209, available at: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/08/2/NV_2-2023-203-209.pdf (Accessed 05 Oct 2025). DOI: [10.31733/2078-3566-2023-2-203-209](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-2-203-209).
11. Martseniuk, L.V. and Protsenko, O.V. (2024), "Combating domestic violence: problems of theory and practice in Ukraine", *Naukovyj visnyk Dniprov's'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, vol. 3, pp. 117–127. <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2024-3-15>
12. Prodius, O.I., Nejkov, S.O. and Slavenko, Ye.A. (2024), "Social entrepreneurship and its role in the context of inclusive economic development", *Ekonomika: realii chasu*, vol. 4 (74), pp. 81–88.
13. Hajdaienko, N. and Rashydov, S. (2021), "Problems and prospects for the development of inclusive education in the context of reforming the education sector in Ukraine", *Dukhovnist' osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, vol. 3 (102), pp. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-102-3-85-94>
14. Tsybaliuk, I. O. and Pavlikha, N. V. (2023), *Inklyuzyvna ekonomika: shliakh do sotsial'noi rivnosti ta ekonomichnoho rozvytku [Inclusive economy: the path to social equality and economic development]*, Vezha-Druk, Luts'k, Ukraine.
15. Anand, R. (2013), "Inclusive Growth: Measurement and Determinants", IMF Working Paper, available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2013/wp13135.pdf> (Accessed 05 Oct 2025).
16. Kl'oba, V.L. (2024), "Theoretical principles of inclusive development of the IT industry in the world and in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 2, pp. 202–209. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.202>
17. Fedirets', O.V., Zos'-Kior, M.V. and Hnatenko, I.A. (2024), "Corporate social responsibility in the mechanism of inclusive transformation of agri-food sector entities in the context of change management and digital marketing", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 16, pp. 7–14. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.16.7>
18. Prushkivs'ka, E., Lazneva, I. and Chkan, O. (2025), "The role of social business inclusion in ensuring sustainable development of territorial communities", *Ekonomichnyj prostir*, vol. 199, pp. 255–261.
19. Skrylnyk, A. (2024), "Prospects for the development of inclusive entrepreneurship for demobilized military personnel in Ukraine", *Ekonomika i rehion Economics and Region*, vol. 3 (94), pp. 171–178. [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3496](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3496)
20. Tsybaliuk, I. (2025), "Social entrepreneurship: what is it, ideas and examples", available at: <https://rates.fm/ua-uk/expert-opinion/social-ne-pidpriyemnictvo/> (Accessed 05 Oct 2025).
21. Martseniuk, L.V., and Nalyvajko, L.R. (2023), "Barrier-free Ukraine: problems and prospects", *Nove ukrainske parvo*, vol. 4, pp. 82–93. DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2022.1.11>
22. Snovydyvych, I. H. (2025), "Inclusiveness and managerial competencies as a strategic advantage in human resources management", *Galician economic journal*, vol. 93, no. 2, pp. 160–171.
23. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024), Resolution "On the approval of the National strategy for the development of inclusive education for the period until 2029 and the approval of the operational plan of measures for its implementation for 2024–2026", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2024-%D1%80#Text> (Accessed 05 Oct 2025).

Стаття надійшла до редакції 06.10.2025 р.